

RUNNELI KONVERENTS

13.–14. novembril korraldasid Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituut ning Eesti Humanitaarinstituut konverentsi „Minemise pidevus ja astumise katkendlikkus. Hando Runnel 70”. Juubilar ise saabus kohale teiseks päevaks.

Esimesena sai sõna Peeter Olesk, kes kõneles teemal „Keda luuletaja otsib? Millal ennast, millal teisi?” Tekst, mille-

ga autor esile tuleb, on eeldatavasti valmis. Igal tekstil on oma ajalugu. Kui tekst on valmis, peaks see olema tema minevik. Igale tekstile järgneb tõlgendus. Teispool teksti võib olla veel sama luuletuse põhjal tehtud laul või ka sellest tehtud tõlge. P. Olesk võrdles Runneli luuletusi tema joonistustega, mida olevat 1000 ringis ja mis valmivat ilma mustan-

dita. Pilt on kohe valmis, sõnad mitte. Luuletajana on Runnel pidev otsija, kunstnikuna on ta valmis. Sõna otsib ta märksa rohkem kui joont. Runnel on luuletajana kogu aeg jätkanud, kogu tema olevik on värsistatud ja jääb mulje, et ta võib kirjutada kõigest.

Aare Pilve (UTKK) ettekanne „Varbavalu. Personaalsuse käsitusest Runneli mõtlemises” vaatles isikliku ja kollektiivse enesekirjelduse seoseid Hando Runneli esseistikas. Chris Fowleri antropoloogilise personaalsusetüpoloogia põhjal võib Runneli identiteedimustrit nimetada dividuaalseks ja totemistlikuks (maaga seotud, pigem kollektiivkui indiviidipõhine, pigem jagatav kui jagamatu, tõuühtsusele orienteeritud identiteet). Nõnda võib Runneli mõtlemises välja joonistada teatava liikumise loomupärasest elutundelisest hoiakust teadliku konservatiivse poliitilise hoiaku suunas, kusjuures konservatiivsus kui ideoloogia ise ei kuulu enam tolle „totemistliku” maailmataju raamesse: sellest ka teatav lõhestatusevalu, mida võib nii Runneli luules kui ka konservatismis endas täheldada (vt Looming 2009, nr 2, lk 264–272).

Anneli Mihkelev (UTKK) võrdles oma ettekandes („Luule kui identsusloome Hando Runneli loomingu põhjal”) Runneli ja Kalju Lepiku loomingu. Identsusloome luules võib olla alateadlik, mõnikord sihilik ja sihikindel tegevus, mis paistab välja intertekstuaalsete suhete kaudu. Esineja leidis eriti tugeva seose Kalju Lepikuga: mõlemat luuletajat ühendab sõnamänguarmastus, rahvalikkuse taotlus, rahvalaulu imiteerimine, piibel ja kristlikud motiivid, samuti poliitilised motiivid, mure oma kodumaa saatuse pärast. Nende mõlema teostest võib leida vastastikuseid allusioone.

Õnne Kepp (TLÜ) kõneles teemal „Maa ja maastik Hando Runneli luules”. Ühes oma esseedest on Runnel arutlenud põhjuste üle, miks ta ei kirjuta loodusest, tõdedes, et ta ei tea täpselt, mis

on loodus. Inimese normaalne keskkond on kodu. Kus lõpeb kodu ja algab loodus? Runneli esimesed kogud sisaldavad rohkesti loodusmotiive. Luuletaja poetiseerib sünnikohta Järvamaal. Autor tutvustab ennast maastiku kaudu, ühise Eesti looduskodu kaudu. Juba esimestest kogudest algab Runneli teekond kodumaa mõtestamisele ja väärtustamisele, mis kestab aastakümneid: küla, kodu ja looduse tõstmine elamise prioriteediks, kust kõik hinnangud võrsuvad ja kuhu muud tõekspidamised suubuvad. Selle kujutamiseks on Runnel valinud rahvalaulupärase stiili, mis omakorda võimendab rahvast ja maastikku.

Elo Lindsalu (TLÜ) vaatles oma ettekandes tüdruku ja naise kujutamist Runneli luules peamiselt 1960.–1980. aastate kogudes. Erineb ju Runnel oma osavõtlikkuse ja empaatiaga tüdrukute ja naiste murede-rõõmude vastu paljudest eesti meesluuletajatest, kes luules väljendavad eelkõige oma mehelikke mõtteid, tundeid ja ihasid. Naised Runneli luulepeeglis liigenduvad laias laastus järgmiselt. Nooruse romantilises igatsusluules („Maa lapsed” ja „Laulud tüdrukuga”) esineb õrna tütarlapse kuju, kes koondab endasse pigem igatsust suure tunde järele kui reaalselt armastusekogemust ning sulab sageli kokku Eesti ja tema loodusega. Teine tolle perioodi naisekuju on perenaine ja ema, kes jäävad meelde headuse ja hoolivusega. Kui „Mõrus ning möödujas” muutub suhtumine (linna)naisesse kriitiliseks ning ilmub visnapuulik äärmustesse polariseerunud naisekuju, siis „Punaste õhtute purpuri” ja „Sinamu” naispaleuste poole pöördub luuletaja taas ülevas toonis, Ülemlauluga sarnases registris. Runneli suhe naisesse ja ta luule naisekujutus on tihedalt seotud piibelliku (kristliku) paradigmaga.

Elle-Mari Talivee (TLÜ) käsitles ettekandes „Hando Runneli minek maalt linna. Kodu-käija staatus” Runneli seost koduga ja maaga, kus ta elab. Luulekogus „Kodu-käija” (1978) on

mureliku ja traagilise ilmega isamaa-luule, kust kumab läbi kodu kaotamise motiiv. Kodu-käija ei ole enam kodus, ta vaid käib seal. On olemas tulija, kuid pole kodu ennast. Sel ajal oli Eestis käimas linnastumise teine laine. Ajal, mil kõigest väest endist kodu mõistet hävitada ja teistsugusega asendada püüti, esines Runneli luules nukker arusaam, et rääkida saab sellest teisiti kui varem. Oluline on selle kogu kontekstis ruumi tajumine n-ö sisemiste (aja) parameetrite järgi, sest väline on justkui hägus ja tabamatu. Luuletuste rütm muutub. Võõrandumise teevad ilmeks pealkirjad („Ei mullast sul olegi enam suurt lugu”, „Mis on me pääl, kas jumalate viha” jpt).

Konverentsi teise päeva alustuseks kõneldi Hando Runnelist kui lasteluuletajast. Mare Mürsepp (TLÜ) vaatles oma ergastavas ettekandes „Armastusluulet lastele” Runneli eripära eesti lasteluule kontekstis. Runneli esimene lasteluuleraamat „Miks ja miks” sai ilmudes eesti lasteluulet elavdavaks murdepunktiks. Runneli lasteluulet iseloomustab julge ja siiras sõna, teksti tihedus ja kontsentreeritus, armastuse kui loodusejõu esiletõstmine, kõnelemine lihtsaimatest lastele arusaadavatest väärtustest, filosoofilisus ilma didaktikata. Mõned Runneli lasteluuletused on laste endi absurdipiltidele sarnased ühe-meeleolu-pildid, mõned on mitmekihilised tekstid, kus lastele on adresseeritud sõnamäng, täiskasvanuile aga alltekst. Mürsepp osutas ka Runneli seosele Jaan Lattikuga.

Loone Otsa (TÜ) ettekanne „Runnel – lasteluuletaja: ametlike või alternatiivsete väärtuste kandja?” võttis ette Runneli lasteluules väljendatavate väärtuste võrdlemise sellega, milliste väärtuste kasvatamist peeti oluliseks nende raamatute ilmumise aegsetes kommunistliku partei ja hariduspoliitilistes programmides. Kui veel 1960. aastatel peeti parteidokumentides laste kasvatamise puhul oluliseks väärtusi,

mida võib nimetada üldinimlikeks, ja erinevus nende väärtuste ning Runneli lasteluules väärtustatavate asjade vahel pole eriti suur, siis 1970. aastatel on lapse kui inimesiksuse kasvatamise asemel juttu kommunistliku meelsuse kasvatamisest. Runneli lasteluulet analüüsides leidis L. Ots sealt sellised väärtustamispunktid nagu loomad, töö, loodus, hoolivus jne. Üldkokkuvõttes ütles esineja, et mida vähem üldinimlikkust oli parteilise hariduspoliitika sõnastatud eesmärkides, seda rohkem võis seda leida Runneli luuletustest.

Ants Johanson (TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia) andis oma ettekandes „Lauluks loodud” ülevaate Runneli luule viisistamisest. Kokku 95 heliloojat on viisistanud ligi 300 Runneli teksti, neist 50-l on mitu lauluversiooni. Kõige rohkem on Runneli tekstidele muusikat kirjutanud Veljo Tormis, olulised on Runneli tekstid ka Ruja, Kukerpillide ja Justamendi repertuaaris, ning väga palju on neid kasutatud nn autorilaulu tekstidena (enim Urmas Alenderi ja Kait Tamra viisistatuna ja laulduna). Johanson arvates on Runneli luuletekstid eriti sobivad laulutekstideks oma rahvalaululikkuse, lihtsuse ja kodususe, aga samuti rahvaliku irooniatunnetuse tõttu, originaalsed sõnaseaded ja jõulised jämedakoelised kujundid muudavad need tekstid heliloojaile ja lauljaile tänuväärseks materjaliks.

Ele Süvalep (Oulu Ülikool) tegeles ettekandes „Talihari. Lumevalgus. Kodu-käija” luuletajatekolmiku Visnapuu – Rummo – Runnel võrdlemisega, lähtudes Runneli enda arvamusel, et tema luule on Visnapuust mõjutatud Paul-Eerik Rummo kaudu. Tinglikult võib selle rea algusotsa paigutada ka Ernst Enno. Süvalep tõi nende võimaliku võrdluspunktina välja teatava lapse-likult puhta väljendusviisi otsingud, mis seostuvad rahvalaululikkuse ning murdekeele elementidega nende luuletajate loomingus. Teine võrdluspunkt on kõrgendatud, loitsiv häälestus, mis

neile kolmele on ühiselt iseloomulik ja mis Runneli puhul ühineb kohati madalama keeleregistriga. Kolmas võrdluspunkt, millest Süvalep kõneles, on kurbuse kujutamine nende kolme luules.

Paul-Eerik Rummo poeetiline sõnavõtt „Võhmuta ja Paide” puudutas Runneli kaht luuletust ning kõneles nende kaudu jõuetusetunde ning elujõu ja kestmise pingest Runneli luules ning selle keskel ennast ilmutavast puhtast sõnalisest mängurõõmust (vt Eesti Ekspressi lisaleht Areen 21. XI 2008).

Maarja Vaino (TLÜ) kõneles ettekandes „Runneli monoloogid” Runneli esseistikast, milles olulisel kohal on küsimused kultuuri kohta, kuid sageli võtavad need iseendaga peetavate kõneluste loomu. Vaino arvates on Runnelile kui mõtlejale omane teatav isemõtlemise paatos, monoloogiline suletud enesegaatus, mis ometi kaasab ka teatava ühisteadvuse. Runneli esseistikat võiks nimetada argimütoloogiateks, mille püüdeks on puhastada kultuurilistest mõistetest välja isiklik tähendus. Oluli-

ne on monolektiline isikliku pidevuse tunne ja selle kaudu jõuab Runnel ka kultuurilise järjepidevuse kaitsja positsioonini. (Ettekande lühendatud tekst ilmus Eesti Päevalehes 22. XI 2008.)

Rein Veidemanni ettekanne „Hando Runneli *ilmamaa*” püüdis luua teatavat ilmamaa mõiste poeetilis-metafüüsilist tõlgendust, lähtudes Runneli enda määratlusest. *Ilmamaa* on Veidemanni järgi Runneli jaoks kogu tunnetuse peamõiste, eetiline imperatiiv ning hermeneutiline kategooria, ühtlasi ka Runneli ideaalne Teine. Ilmamaa mõiste tähistab olemist iseendast, ta on kõige tuletatavuse koht; rahvusenagi oleme pidevalt teel oma ilmamaa, s.t enesestmõistetavuse suunas. (Ettekande tekst ilmus 22. XI 2008 Postimehes.)

Konverentsi lõpetuseks sai sõna Hando Runnel, kes luges igale esinejale ühe pühendusteksti.

TIINA HALLIK,
AARE PILV